

A SZERELEMDAL A CSIKÓBŐRŐS KULACSHOZ KÉT SZLOVÁK FORDÍTÁSA

Írta: SZIKLAY LÁSZLÓ—VARGHA BALÁZS

Vargha Balázs az Országos Levéltárban a Barkóczy család XIX. századi iratai közt (Levéltári alapleltárak 7. sz. 14. 1. 19. sz.) az 5343 sz. faszcikulusban (P 21 62) egy lap két oldalára írva, kéthasábosan Csokonai Vitéz Mihály: *Szerelemdal a csikóbőrös kulacshoz* c. költeményének a hiteles szövegtől némileg eltérő s a kéthasábosan írt lap jobboldalán található magyar változatát, ugyane lap baloldalán pedig annak szlovák fordítását találta meg.

A magyar szöveg a következő:

1

Drága kintsem galambocskám
Csikó bőrös kulacsocskám
Érted halok érted élek
Szász leányért nem cseréllek

3

Oh! hogy ketyog a kebeled
Mellyben szívemet viseled
Be gyönyörű az ajakad
Arany linczra méltó nyakád

5

Ha jó kedvem tsutsorodik
Általad meg szaporodik
Mikor hideg szelek vagynak
Elveszed mérgét a fagnak

7

Oh ha szívünk szerelmének
Kis Zalogi születnének
Ott ülnének hosszú sorral
A Kutzkóban tele borral

2

Megvidító ortzácskadat
Tsókra termet kerék szadat
Ha a' számhoz szörithatom
Susiért nem tsokolgatom

4

Kartsu derekadon a vál
Hai héj nélkül is szépen áll
Nem ugy ám mint a Mántzikaé
Avagy maid meg mondom kié

6

(Gestli parj teple Leto
mne ti obcerstwuges) [1]
Ha a' nyár melegen lankaszt
Nekem Te meg frissited azt
Az éjjel is tsak meg intsem
Eggyütt hálunk ugye kintsem

8

Bár tsak a' feleségemmel
Téged tserélhetnélek el
Hogy fiakat leányokat
Szülnél apróbb Kulatsokat

De jaj! engem ide s tova
Elvész a Szent Mihály lova
Szerelmed meg emészt végre
És te maradsz Ozvegyiségre

11

Oh tsókollak oh öllelek
Míg motzanok, míg lehellek
Tested tégyed hólt testemhez
És ez írást a fejemhez

Keserves Sors! Adjátok bort
Lakjuk el előre a tort
A' mi menne más Kútjában
Jobb megy a' magunk torkában

12

Útas köszönts rám egy pimbort
Itt látsz fekünni egy jámbort
Kedves élete párjával
Tsikó bőrs Kulatsával

Csokonai költeményének érdekes, eddig nem ismert variánsa ez s így érdemes vele is foglalkoznunk. A Harsányi–Gulyás féle gyűjteményben közölt eredeti [2], amely az 1805-i I. kiadás szövegét adja [3], némileg eltér tőle; amíg az 20 versszakból áll, a Barkóczy-hagyaték variánsa csak 12-ből. A lényeges eltérések a következők [4]:

A 2. vssz. második sorában a „kerék” szó helyett „kerék” áll. Az utolsó sor a B szövegben a H–G-től eltérőleg: „*Susiért nem tsokolgatom . . .*” (H–G-nál: *Susiét*). A szlovák fordítás viszont a helyes magyar szöveg alapján: „*Sus-kine wic nebozkawam.*” Itt mind a két esetben nyilvánvalóan a magyar szöveg másolójának tollhibájáról van szó, esetleg talán arról is, hogy magyar nyelv-, illetőleg helyesírási tudása volt felületes.

A 3. vssz. első sorában H–G-nál: „*Oh, hogy kótog a kebeled*”; a B szövegben: „*Oh! hogy kotyog a kebeled . . .*” A harmadik sorban H–G: „*Oh milyen szép az ajakad*”, B: „*Be gyönyörű az ajakad . . .*”

A 4. vssz. második sora H–G-nál: „*Halháj nélkül is szépen áll . . .*” B: „*Hai háj nélkül is szépen áll . . .*” Ez itt ismét nyelvi zavart teremt; megint csak arra látszik mutatni, hogy ha a másoló jól tudott is magyarul, a szöveg leírása közben felületességeket, hibákat követett el. A 3–4. sor H–G-nál: „*Nem úgy ám, mint a Mancié | Vagy a majd megmondám kié*”; – B-nál: „*Nem úgy ám mint Mántzikáé | Avagy majd meg mondom kié.*”

H–G 5–6. versszaka s a 7. vssz. első két sora hiányzik a B-ből.

H–G 7. versszakának utolsó két sorából s a 8. versszak első két sorából áll elő B 5. versszaka.

H–G nyolcadik versszakának utolsó két sora s a tizenegyedik versszak utolsó két sora (ebben az egymásutánban) alkotja B hatodik versszakát. Itt is van egy kis szövegbeli eltérés. H–G: „*És mikor a hév nyár lankaszt*”. B: „*Ha a' nyár melegen lankaszt*”.

H–G 9., 10. versszaka és a 11. versszak első két sora B-ből kimaradt.

H–G 16., 17. és 18. versszaka B-ből kimaradt.

H–G 19. versszaka B-nál a 11. versszak. B-nál a magyar szöveg harmadik sorában a másoló – már említett felületességével (vagy gyöngébb magyar tudásával?) – értelmetlenséget teremtett. H–G-nál: „*Tested tegyék holttestemhez*” így deformálódik B másolatában: „*Tested tégyed hólt testemhez*”. A fordító nem is tud vele mit csinálni; annak ellenére, hogy egyébként hűségre törekszik, itt szabad fordítással teremt az értelmetlenségben „logikát”: *Ked umrem dam sa pchowat (Ha meghalok, eltemettetem magam).*

A H—G 20. versszaka B-nál a tizenkettedik. Csak aprók az eltérések; az első sorban H—G-nál: „*Útas, köszönj rám egy pint bort*”, B-nál: „*Útas, köszönts rám egy pimbort*”; — a második sorban H—G-nál: „*Itt látsz nyugodni egy jámbort*”, B-nál: „*Itt látsz fekünni egy jámbort*”.

Érdekes volna megállapítani, hogy olyan variánsról van-e szó, amely független az eddig ismert variánsoktól, vagy pedig kapcsolatban van a kéziratot énekeskönyvekben találhatóakkal? Erre a kérdésre a legalább hozzávetőleges válasz azért volna fontos, mert ismét közelebb vinne a következő probléma megoldásához: hogyan jutott el Csokonai a szlovák nyelvterületre, illetőleg milyen közvetítéssel lett a szlovákoknál is népszerűvé? [5]

A szlovák fordítás nemcsak ebből a szempontból jelentős, hanem magának a szlovák irodalmi nyelvnek a fejlődése szempontjából is.

1.

Drahj Poklad Holubiček
Ti remenj Kulačićek
(Za tebe žigem y zemrem)
Za tebou mrem, tebe žigem
Za sto Djwčet nečerugem.

3.

Och gak sa ti Ľuno plehce
W kterom nosiš moge Srdce
Twe pisstoky su libežne
Hrdlo zlatu retez hodne

5.

Ked (ga) dobru Wulj dostawam
Skrz(e) teba sy gu rozmaham
Ked studene Wetri zrazu
Dugu, odnimaž ged mrazu

7.

(Keby nassjch Srdcj Lásky
Se rodili (dobr) drobne Djtky)
Keby nassjch Srdcj Laska
naplodila nemluwnatka
Sedelj by w rade dlhom
Plnje Wyna za Kozubom

9.

Ale Beda! Kwon Michalou
Mne sem y ta wezne sebou
Zmarnj mne twa Laska w skutku
Ty ostaněš (w D) w douskem Smutku

2.

Ked ga twe rozkossne Lička
K Bosku zrodzene ustička
Ked k (mojim) mim [6] ustam
[pritskawam
Suskine (bozskawat nechcem) wic
/nebozkawam.

4.

Na twem sswarnem Drjeku Plecga
Pekne stoga a ti swečga
Ne tak gako nasseg Marče
Anebo hned powgem gak čge.

6.

Gestlj parj teple Leto
Mne Ti občerstwugeš ag to
W nocy nech len mihnem gedno
Sak mug Angel spjme wedno

8.

Kdyby ga len z mogou ženou
Teba přečarowat (mohol) mohou
Abys Chlapcou y Djewčatka
Rodil drobne Kulačjatka

10.

(Oh) Truchliwj Los! Sem sa k Wynu!
Držme pohrebnej Hostinu,
Čoby ginssjm do ust (padlo) brdlo
Nech wypige nasse Hrdlo

Bozskawam te y obgjmam
 (Pokel) Dokel (olvashatatlan) se
 [hjbm a zjmam
 Ked umrem dam sa pochowat
 Z tebou, na hrob toto napsat

Postog pocesn j pripy mi
 Widiž (že) tu (nekdo) neborak ležj
 Ze swjm Žiwota Pajtassom
 (Wernjm) Z miljm remenjm
 [Kulačom.

Az első pillantásra is megállapíthatjuk, hogy a fordító hű tolmácsolásra törekedett s bizonyos műgond is jellemezte. A magyar szöveg elemzésénél bemutatott egyetlen verssor kivételével (11. versszak 3. sor; — az eltérésben itt a rossz magyar másolat a hibás) a fordítás az eredetinek lehető legpontosabb visszaadására törekszik; sőt, bizonyos hangulati elemek megőrzésére is ügyel. A szlovákban kedves, családias légkört felidéző kicsinyítés: „kulačiček” hangulatilag is megfelel a magyar „kulacsocskám”-nak; a szlovákok számára megszokottabb, kedveskedő kicsinyítéssel fejezi ki az eredeti pajkosságát ott is, ahol a magyarban ez nincs: „*Čsókra termett kerek szádat*”: „*K bozku zrodzené ústička*”. A „*našej Marče*” a „*Mánciké*”-vel hangulatilag is egyenértékű és í. t. Az, aki ezt a fordítást készítette, nem volt pusztá versfaragó, hanem volt bizonyos költői vénája. Műgondjára jellemző az is, hogy a szövegét másolás közben is javíthatja s e javítások mindig a vers *csiszolásának* szem előtt tartásával készülnek. Így például a második versszak harmadik sorában a fordító nyelvjárása számára ismerősebb, megszokottabb „mojim” alakot nyilvánvalóan csak azért javítja „mim”-re, hogy a ritmusban ne legyen döccenő; a hetedik vssz. két első sorát azért írja át, hogy tisztább rímhez jusson; a tizedik versszak harmadik sorában a „brdlo” (gázolt, betolult) ige színesebb és kifejezőbb, mint az első fogalmazvány szürkébb „padlo”-ja (esett) és í. t. A hangulati elemek tudatos szemmeltartására, pontos visszaadásának szándékára vall pl. az is, amit a 12. versszak második sorában tapasztalunk: a fordítónak gondot okozott, hogyan adja vissza az „egy jámbort” kifejezést. A fordítás első formája: „*Vidiš, že tu niekto leží*” (*Látod, hogy itt fekszik valaki*) nyilvánvalóan elszürkíti az eredetit; valóban költői vénáról tanúskodik s az eredeti finom öniróniáját is jól adja vissza azzal, hogy a végleges formában ügyesen kihagyja a „že” kötőszócskát s a semmitmondó „*niekto*” (valaki) szót a magyar „szerencsétlen”-nél, „szegény ember”-nél hangulatilag színesebb, kissé szentimentálisabb tartalmú „*neborak*”-kal helyettesíti.

Nyelvi szempontból a szlovák szöveget még érdekesebbnek kell minősítenünk; egészében véve a középszlovák nyelvjárás jellegzetességeit hordozza. Erre vallanak elsősorban *diftongusai*: a „*driek*”, „*plecia*” „*svedčia*”; az, hogy a lovat „*kôň*”-nak („*koň*”) írja, sőt az *-ov* szótagot is diftongizálja, így a kilencedik versszak utolsó sorában: „*douskem*” (vdovském helyett), vagy a nyolcadik versszak harmadik sorában a hímnemű többes szám birtokos esetben „*chlapcov*” (chlapcov helyett). Jellegzetesen középszlovák *-ou-*val jelöli a múlt idejű melléknévi igenév *-ol* szótagját is: „*mohou*” (mohol helyett). Elgondolkodtató, hogy az első fogalmazványban „*mohol*”-t írt s azt kijavította „*mohou*”-ra. Ha nem csalódunk, ez arra vall, hogy egy bizonyos *nyelvtani tudós* normából kiindulva tudatosan törekedett a szövegnek minél *népiesebb*, tehát saját anyanyelvével való visszaadására. A középszlovák nyelvjárásról árulkodnak a szövegnek bizonyos *szótani* sajátosságai is: az első versszakban: „*kulačiček*”, „*nečerujem*”, illetőleg a nyolcadik versszakban: „*prečarovat*” stb.

Melyik az a *nyelvtani norma*, amelyből a fordító kiindult? Az az első benyomásunk, hogy a szlovákoknál, főleg a szlovák evangélikusoknál a XIX. század első harmadában még általánosan használt cseh irodalmi (egyházi) nyelvből. Legalábbis ennek a *helyesírása* ötlük a szemünkbe: „*drahy*” (a ma szokásos *drahý* helyett) az első versszakban, „*ged*” (a ma szokásos *jed* helyett) az ötödikben; az *š* hangnak e cseh irodalmi nyelv régies helyesírásában megtalálható mindkét írásbeli alakja: „*ostaneš*” (*ostaneš* helyett) a kilencedik, „*nasse*” (*naše* helyett) a tizedik versszakban és í. t. Ehhez viszont azonnal hozzá kell tennünk: azt, aki ezt a szöveget szerezte, illetőleg másolta, nem jellemzi a cseh helyesírás *következetes* alkalmazása; az hatott rá, mert olvasmányélményei nyilván kötötték hozzá, de nem volt grammatikailag képzett tudója. Ez a *helyesírási bizonytalanság* főleg a kvantitás jelölésében nyilvánul meg: — a szerző mindössze a hetedik versszak első sorában a „*láskey*” szó első *á* hangjára teszi ki a vesszőt, máshová nem. Miután a szöveg kelet-szlovákiai levéltárból került ki, az olvasót a kvantitás jelölésének ez a hiánya az első pillanatban meg is tévesztheti; könnyen elhihetnők, hogy kelet-szlovák szövegről van szó.

Erre viszont ezen az egy jelenségen kívül szinte semmi sem vall. Szükségszerűen még a második versszak „*zrodzene*” szavában található *dz* sem a középszlovákok ismert *d'* helyett, mert ez a jelenség megtalálható a *nyugatszlovák nyelvújrásban* is. Ami a szövegben *eltér* a középszlováktól, az szinte mind a nyugati nyelvújrás hatásáról tanúskodik. Pl.: a „*vůli*” (a középszlovák „*völi*” helyett) az ötödik versszakban, „*napsat*” (*napísat'* helyett) a tizenegyedik versszakban, „*svím*” (a középszlovák „*svojím*” helyett) a tizenkettedikben és í. t. A Barkóczy-család erős katolikussága érthetővé teszi a *nyugatszlovák*, a *nagyszombati* nyelvtani normának ezt az érvényesülését. Nem a Bernolák irodalmi nyelve által kodifikált formájában és főleg nem annak helyesírásával; azt a vers fordítója (vagy másolója) még nem ismerte, — hanem a nyelvújítás korszakát megelőző, XVIII. századi írásbeli alakhoz kapcsolódva, amikor még a katolikusoknál is erősen érvényesült a cseh helyesírás hatása s ez a mi szövegünkben is tapasztalható bizonytalankodással párosult.

Az ismeretlen fordító (vagy másoló) tehát középszlovák anyanyelvű volt, aki nyelvújrása *tudatos* érvényesítésével törekedett az eredeti népies hangulatának visszaadására, — irodalmi műveltségét viszont attól a XVIII. századi katolikus írásbeliségtől szerezte, amelynek Nagyszombat volt a középpontja.

De ki lehetett az s mikor fordította le Csokonai versét? Annyi bizonyos, hogy magyarul is tudott: erről nemcsak a szlovák szövegben is előforduló „*pajtás*” szó vall, mert az az egész szlovák nyelvterületen ismert [7], hanem az is, hogy a szlovák szöveg mellett található „*Szerelemdal...*”-on kívül a jelzett anyagban ugyanannak a kéznek az írásával más magyar nyelvű szövegeket is találtunk. A Csokonai-vers szlovák és magyar változatát tartalmazó papírlap mellett van egy másik is, amelyet *ugyanaz a kéz* firkált tele csaknem teljes mértékben *magyarul* a legkülönfélébb szövegekkel. Két nagyon gyöngye versezet is van köztük: az egyik *A' Vadászok Dallja*, a másik a *Második* címet viseli; mind a kettő a vidéki nemesurak szórakozásáról szól, lényegesen kezdetlegesebb formában és laposabb, költőietlenebb hanghordozással, mint a vizsgálódásaink középpontjában álló szlovák nyelvű szöveg. Majd számok: összeadások, kivonások, számadás-töredékek következnek, amelyek ugyanannak a személynek a gazdasági-jogi érdeklődésére vallanak; önmaguk-

ban is sejtetni engedik, hogy írójuk uradalmi ember, esetleg *ügyvéd* lehetett. Egy nyomdafestéket nem tűrő durva kifejezés, egynéhány német nyelvű irka-firka között *Thomas Trattner de Petróza* neve utal az ismeretlen szerző irodalmi érdeklődésére is. Ugyanennek a lapnak a másik oldalán egy latin verszövegen, latin jegyzeteken és egyéb szó- és mondattöredékeken kívül latin nyelvű *jogi fogalmazvány* első szavai állanak [8] ugyanazzal az írással; ez ismét azt bizonyítja, hogy jogászról, ügyvédről van szó.

Gróf Barkóczy János, a Hadik—Barkóczy-féle hitbizomány ura [9] ezeknek az írásoknak szerzője nem lehetett; erről nemcsak az átnézett íráskötegekben található aláírásai, sajátkezűleg írt levelei, hanem az a két — csaknem bizonyosan szintén az ő íráásával készült — német nyelvű *Reisejournal* (úti-napló) is tanúskodik, amely a grófnak két 1824-ben lebonyolított utazását mondja el s jelenleg közvetlenül a Csokonai-vers szomszédságában található. Mivel a Barkóczy-levéltár iratkötegei mind *évenként* vannak csoportosítva, feltehető, hogy ezek az írások is az azonos, vagy legalábbis közeli időpont következtében kerültek egymás szomszédságába.

A múlt század húszas éveiben gróf Barkóczy Jánosnak Kassán is volt háza, de általában a birtokán, az Ung megyei Pálócson lakott, hitbizományának pedig a Zemplén megyei *Varannón* volt a székhelye [10]. Itt élt és működött Barkóczy egyik ügyvédje, *Balogh Ferdinánd*. A levéltári anyag tözetes átvizsgálása, a többi ügyvéd, valamint Barkóczy és Balogh Ferdinánd levelezésének, fogalmazványainak megvizsgálása alapján kétség kívül meg lehetett állapítanunk, hogy az *elemzett szlovák versfordítás s az összes mellette található feljegyzés az ő kezeírása*. A hivatalos iratok, jegyzőkönyvek s grófhhoz intézett levelei, felterjesztései latin vagy magyar nyelvűek, csak egy-két irat tanúskodik róla, hogy tudott szlovákul. Ezek közül nyolc zsalobinai (újszomotori, Zemplén m.) jobbágnak a grófhhoz 1812. június 1-én intézett felterjesztése a mi szempontunkból a legérdekesebb; Balogh Ferdinánd fogalmazta ugyanazzal az írásmóddal, amely a Csokonai-fordításra is jellemző. Mindössze annyi a különbség, hogy itt a bemutatott helyesírással leírt középszlovák nyelvjárásba bele-belecsúszyik egy-két keletiszlovák szóalak is (pl.: „*buli*” — voltak — „*boli*” helyett stb.), s ez az érdekelt parasztok nyelvhasználatát tükrözi.

Sajnos, *Balogh Ferdinánd* kilétéről semmit sem sikerült megtudnunk. Hogy az említett versfordításon és kezdetleges magyar verseken kívül foglalkozott-e egyébként irodalommal, azt egyelőre homály fedi. Így azt is nehéz eldönteni, ő-e a „*Szerelemdal...*” szlovák fordításának szerzője? Az, hogy a Vargha Balázs által megtalált papírlap a fordító javításait is tartalmazza, erre utal. De lehet az is, hogy a vidám versezeteket kedvelő ügyvéd a javításokkal együtt másolta le az ismeretlen fordító szövegét.

Balogh Ferdinánd legrégebb írása a Barkóczy-levéltárban 1812-ből kelt; 1826—27-ben viszont még *Varannón* találjuk. A szóban forgó szlovák vers fordítását, illetőleg másolását tehát e két időpont közé kell helyeznünk. Ha viszont számbavesszük, hogy *Trattner* 1822. március 22-én kapta I. Ferencőtől a nemességet s a „*petrózai*” előnevet [11], akkor Balogh Ferdinándnak bemutatott magánjellegű írásait — s velük együtt a Csokonai-fordítást is — feltétlenül ennél az időpontnál fiatalabbnak kell tartanunk. Barkóczy János említett útirajzai viszont 1824-ből valók. Mindezt egybevéve: a Csokonai-fordítás időpontjául a *múlt század húszas éveinek közepét* jelölhetjük meg.

Ennek pedig nemcsak a szlovák népiesség fejlődése szempontjából van nagy jelentősége, hanem magának a középszlovák nyelvjárásnak irodalmi hasz-

nálata szempontjából is. Művészi formában jelenik meg itt, jóval Štúrék előtt. A Balogh Ferdinánd írásában fennmaradt Csokonai-fordítás így a szlovák irodalmi fejlődésnek is fontos emléke.

II.

Körülbelül ugyanebből az időszakból, de egészen más környezetből származik a „Szerelemdál...” másik szlovák fordítása:

1.

Holubička má gediná
Iba sy ti flafška wjna
Tebe k wuolj gem a pigem
Umjeram na Swete žigem

3.

Hrdlo twoge pi pi prawj
Genž zdržuge moge zdawj
Perly drahé za služilo
Aby na sebe nosylo

5.

Když mne widjš w žgaly smutku
K Bratowy bežjš ku řudku
Který hněd řwému řwagrowy
Radofř wrátjt ge hotowj

7.

Když gá na twau twár nehladjm
Wžďicky w žgaly w smutku sedjm
Než když whlidam twau twárnost
Odožengem w řřecku řtarofř.

9.

Či řme často řpolu řpali
Barz řme řy nepriřahali
I teg nocy gen kuř mihněm
Hned te do pořtely zdwihněm.

11.

Aneb kdyby Bůh mau Ženu
Premenil na flafřřu cklenu
A žeby dgewčata na řře
Boly poháre a flafřře.

2.

Uřta na bozkánj gřauce
Od lubofřty gřau horauce
Wgac řtoja gako řulčine
Neb řladkofřt z njch nepomjne.

4.

Pekne řpjwařř gak hrdlička
Když bozkáwam twoge lřčka
Srdce mé obweřelujeř
A radořty naplnugeř.

6.

Ked řtudenj wgetor duge
Me tělo te potrebuge
A ked' peče welmi řlunce
Ty zwlažugeř moge řrdce.

8.

Tobě po mřch ceřřtách wodjm
S tebu odpočinut chodjm
Gak náhle ře zlože dwjham
řřřřeu O lubofřti řpjwam.

10.

Nedal bych za wřřecky řřwěty
Kebys ři rodila děty
Aby pod pecow ředely
A zo Tokagřřkym wjnóm wrely.

12.

Už řme lubofřt nekdy řřrawy
A wpliné moge zdawy
Bud' mne gen nyní hotowá
Pokud' neofřtaněř wdowa.

Ba y wtedy když do zemy
Budau w řudku položenj
Chtegj te mjti pri řobě
A toto pjřmo na hrobe.

Poceřtnj pi pohár wjna
Tu ležj řwata rodjna
Muž ze ženu z winu flassy
Gjž wjce gjch řmrt ne řtrassj.

Ez a fordítás sokkal szabadabb és művészileg is sokkal igénytelenebb, mint az előző. Szerzője a „Szerlemdal...”-nak másik variánsát vette alapul; nem tizenkét versszakot fordított le, hanem tizennégyet. Sajnos, azt a magyar változatot, amelyet az átültetésnél használt, nem jegyezte fel fordítása mellé s így mi a szlovák szöveget csak a H–G-ban közölt eredetivel tudjuk összehasonlítani.

Ha tudomásul vesszük, hogy ez a fordító kevesebb nyelvi és költői igény-nyel, tehát dilettánsabb módszerrel dolgozik (így pl. a „csikóbőrös kulacs”-ot „Vinný kuláč”-nak — boros kulacsnak —, illetőleg „flaška vína”-nak — boros-flaskónak — fordítja), akkor azt kell mondanunk, hogy az első versszak szövege nagyjából megfelel az eredetinek.

A másodikat már teljes mértékben szabadon fordítja. Magyarra visszafordítva körülbelül így:

Csókra termett száz
A szerelemtől forró
Többet ér mint a Julcsáé
Mert édessége nem tűnik el.

Ugyancsak egészen szabad az eredetihez képest a harmadik versszak fordítása:

A nyakad „pi pi”-t mond [12]
S ez megőrzi egészségemet
Drágakövet érdemelt
Hogy azt viselje.

A negyedik és ötödik versszak hiányzik.

Az eredeti hatodik versszaka itt a negyedik. Körülbelül így szól:

Szépen dalolsz mint a gerle
Amikor arcodat csókolom,
Szívemet megvidámítod
S örömmel telítéd meg.

A hetedik versszak itt az ötödik, de igen átalakítva:

Ha látsz a bú fájdalmában
Testvéredhez, a hordóhoz futsz
Aki sógorának azonnal
Kész az örömet visszaadni.

A nyolcadik versszaknak a hatodik felel meg:

Amikor hideg szél fú,
Testemnek szüksége van rád,
És ha nagyon süt a nap.
Te frissíted fel a szívemet.

A kilencedik versszak itt a hetedik:

Ha nem nézek az orcádra,
Mindig fájdalomban, búban ülök,
Ha viszont látom a te képedet,
Minden gondot elűzők.

A tizedik itt a nyolcadik; a szöveg hűsége szempontjából aránylag az egyik legsikerültebb szakasz:

Téged hordozlak utamban,
Veled járok lepihenni (aludni),
Amint felkelek ágyamból,
Szerelmünkről énekelek.

A tizenegyediknek megfelelő kilencedik versszakot nem is adom nyers magyar fordításban, olyan jól felel meg az eredetinek. Mindössze utolsó sora tér el némileg Csokonai hiteles szövegétől. A költő kedveskedő kérdése: „*Együtt hálunk úgy-é kincsem?*” helyett itt lapos kijelentő mondat áll:

S mindjárt ágyba emellek.

Annál szabadabb — és prózaibb, szürkébb — a tizenkettediknek megfelelő tizedik versszak:

Az egész világért nem adnám,
Ha gyerekeket szülnél,
Hogy a kandalló mellett (a kuckóban) ülnének
S tokaji bortól forrnának.

Ez a rektoros prózaiság folytatódik a tizenharmadiknak megfelelő tizenegyedikben; talán nem véletlen az sem, hogy belelopja az „Isten” szót:

Vagypedig ha Isten a feleségemet
Üvegflaskóra cserélné fel
S bárcsak a leányaink
Poharak és flaskók lennének.

A tizennegyedik versszak fordítása nincs meg. A tizenötödiknek megfelelő tizenkettedik egészen prózai, pongyola, költőtlen:

Szerelmünk, néha ételünk,
És elmúlt egészségem
Csak most legyen nekem meg,
Amíg te nem maradsz özvegy.

Ha értelmileg nem is deformálta az eredetit, Csokonai bájos és mély értelmű kedélyessége teljesen elsikkadt belőle.

A tizenhatodik, tizenhetedik és tizennyolcadik versszak fordítása megint csak hiányzik. A tizenkilencedikre, amely itt a tizenharmadiknak felel meg, alig-alig lehet ráismerni:

De akkor is, amikor a földbe ~
Kis hordóba leszek bétéve,
Akarom, hogy mellettem légy
S ez a felírás síromon:

S a huszadiknak megfelelő utolsó (tizennegyedik) versszak így folytatja az egész fordításnak a kor rektor-költészetére emlékeztető prózai módon szónokló stílusát:

Utas, igyál egy pohár bort,
Itt szent család fekszik,
Férfi a feleségével, borosflaskójával,
A halál ne ijessze őket többé.

Nem ismerjük Csokonai versének azt a variánsát, amely a fordító rendelkezésére állott, s éppen ezért nem könnyű megállapítanunk, hogy mit kell reá s mit a magyar szövegre jellemzőnek minősítenünk. Annyi bizonyos, hogy népies provincializmusa egy kicsit más jellegű, mint Balogh Ferdinándé: a vidéki nemesurak világából a falusi-kisvárosi tanítók társaságába kerültünk.

Ha ezt a második szöveget *nyelvi szempontból* elemezzük, némileg akkor is más képet kapunk, mint az előzőnél. Nemcsak helyesírási, hanem grammatikai, sőt itt-ott jelentéstani és stilisztikai szempontból is sokkal több van benne a szlovák evangélikusoknál ebben az időben még általánosan használt cseh irodalmi nyelvből; az olyan szóalakok, mint: „gsauce”, „spjwam”, „kedyž”, „gá”, „na twau twár”, „tobě”, „chtegi” stb. arról tanúskodnak, hogy a fordító benne élt az evangélikus egyház csehnyelvűségében. Főleg éppen azokat a névmási és igealakokat írja le szolgai módon csehül, amelyekhez a Tranoscius forgatása közben, a templomi éneklésnél akarva-akaratlan hozzászokott. A tizenkettedik versszakban található „pokud”, a tizenharmadikban található „když” kötőszavak viszont arról tanúskodnak, hogy ismerte a cseh nyelvre jellemző mondatfűzést is. Helyesírásában viszont alig van bizonytalankodás; pontosan ragaszkodik a biblikus cseh nyelv megszokott jelöléséhez. Pontosán jelöli a „je” hangot is: ě; a hosszú „ú”-t is: ů; mindössze az „ř” esetében hagyja el a lágyítójelet. Szlovák műveltségét tehát abban az evangélikus egyházi légkörben szerezte, amelyből a felvilágcsodás írói közül egy Palkovič, egy Tablic, a klasszicista romantika korában egy Kollár, egy Ján Chalupka művei nőttek ki.

Viszont nem vitás, hogy a *középszlovák nyelvjárás* volt az anyanyelve. Néhány jellegzetes szaván kívül erre főleg diftongusai vallanak: „umjeram”, „wgac”, „wgetor”, „dgewčata” stb. A birtokos névmást is többször használja inkább középszlovák, mint cseh formájában: „twoge” (tvé helyett), „moge” (mé helyett) és í. t., bár — érthető módon — éppen a névmásai közt van a legtöbb cseh alak.

Cseh nyelvű szöveggel állunk szemben, amelyet a szerző középszlovák jellegű szlovakizmusokkal tüzdelt tele. Meggyőződésünk, hogy nem olyan program-szerűen, mint előbb említett társa, nem voltak olyan igényes nyelvi-stilisztikai szempontjai s nem is törekedett olyan tervszerűen a meglevő tudós hagyományoktól való eltérésre. Ami szövegében a nyelvjárásra s nem a cseh irodalmi nyelvre jellemző, az inkább ösztönös mint tudatos szlovakizmus.

Az a kis kötet, amelynek a 60–62. oldalán ezt a szöveget a békéscsabai Megyei Könyvtárban megleltük [13], teljesen megegyezik azzal a képpel, amelyet magából a szövegből is kikövetkeztettünk. A kemény bőrkötés mögött található belső címlapon két különböző írással a következő szöveget olvassuk: „Metastásiusnak egynéhány Játék Darabjai. Fordította Döme Károly. Komárom, 1802.” Majd egy másik kéz írásával, azéval, amelyik az egész kötet további szövegeit feljegyezte: „Tomus IV^{tus} complectens: tres Tragoedias, Vota, Versus Lugubres &c. in usus suos conscripsit Joannes Wilým MKarolini 1823°.”

Wilim János a XIX. század első felének érdemes szlovák népiskolai tanítója volt [14]. Parasztszülők gyermekeként Túrócszentmárton közelében, Bisztricskán született; Túrócszentmártonban, Osgyánban, Lőcsén és Eperjesen tanult. Tanítói oklevelének megszerzése után Nagykárolyba került; itt sajátította el a magyar nyelvet. 1825-ben lett az alföldi szlovákság tanítója: először Mezőberényben, a három (magyar, német és szlovák) kultúra között oly fontos közvetítő szerepet játszott evangélikus iskolánál [15] működött, majd 1842-ben Békéscsabára került, ahol egészen a hetvenes években bekövetkezett haláláig élt. Szinnyei merev egyoldalúsággal magyarosítónak állítja be, Zsilinszky – ennél sokkal realisabban – a szlovák nyelv hűséges ápolóját látja benne, aki azonban maga is jól megtanult magyarul és tanítványait is két-nyelvűsége szoktatta [16].

Az említett könyvecske Wilim János „mindenes könyve”, hűségesen feljegyezte benne mindazokat a szövegeket, amelyekre tanítói működése közben szüksége volt. Nagy kár, hogy csak a negyedik kötetet láthattuk, – az első három vagy lappang valahol, vagy elveszett. Ha a belső címlap „complectens” szavának hitelt adhatunk, az előzőekben is Döme Károly Metastasio-fordításai voltak olvashatók. Metastasio és Csokonai: ezzel itt csak röviden akarjuk érzékelteni azt a korízlést, amely Wilimnek is sajátja volt. Ebben a kötetben a 2–27. lapon az „*Abel halála*” [17] található, utána a 28–59-en „*Tragoedia. Isák, az üdvözítő Képe*” című darab, amely Döménél nem szerepel, de amelyből nyilvánvaló, hogy Wilim *gyakorlati céllal* másolta le ezeket a szövegeket. A szereplők mellett ott áll – ceruzával írva – a szereposztás [18]: a kor tanítója nemcsak a szorosan vett pedagógiai munkát, hanem a *népművelést* is feladatának tekintette. Ennek a gyakorlati, pedagógus munkának a célját szolgálja a könyvecske többi szövege is: a 60–62. lapon található, itt bemutatott Csokonai-fordításon kívül a 66. lapon latin szöveg következik, amely Wilim iskolai vizsgaanyagát tartalmazza, a 68–72. lapon cím nélkül egy magyar nyelvű drámai töredék (feltehetően az előbb említett *Tragoedia*...) utolsó lapjának olvasói vagyunk, a 73–79. lapon a németországi egyetemeket (főleg Jénát) járt evangélikus litterátusok szokására utalva német nyelvű *Denksprüche für Stammbücher* összefoglaló cím alatt német, magyar és szlovák verszetek következnek, amelyek közül a 78–79. lapon található *Zalm* (Zsoltár) címűt emeljük ki: mind cseh irodalmi nyelvvel, mind verseléssel a Transcius c. szlovák evangélikus egyházi énekeskönyv hasonló darabjaival rokon. Anélkül, hogy itt az egész könyv teljes bemutatására törekednénk, megemlítjük, hogy

a 86. lapon érdekes iskolai hírt olvasunk: egy bizonyos Koritar Pál 1833-ban „szorgalmának jutalmául” dicséretet kapott a mezőberényi „Tót oskolában”. A 86–107. lapon ismét Metastasio bukkan fel: a Döme Károlyból lemásolt „A’ Meg-ismért Egyiptusi József.” Név-, születésnap, esküvői stb. köszöntőversek zárják le az érdekes könyvecske közleményeinek sorát; az itt-ott feljegyzett kották Wilim kántori foglalkozásáról, a *Ferenc Császár Név napjára* írt köszöntő pedig „lojalitásáról” tanúskodik.

Érdeemes volna egyszer alaposabb elemzést adni a könyvecske anyagáról: a magyarországi közoktatás története szempontjából sem volna érdektelen, hogy milyen művelődési anyagra volt egy alföldi szlovák tanítónak a múlt század húszas-harmincas éveiben szüksége. Itt most csak azért ragadtuk ki Wilim feljegyzései közül a legfontosabbakat, hogy érzékeltetni tudjuk a bemutatott Csokonai-fordítás környezetét és korát.

Vajon maga Wilim fordította-e le a „Szerlemdal...”-t? A könyvecske 62. oldalán „*Samotnost*” (Magányosság) című, 64–65. oldalán megint csak „*Samotnost*” (Magányosság) című, 63. oldalán pedig „*Celý rok*” (Az egész év) című verszet található. Eddigi kutatásaink alapján nem tudtuk megállapítani, hogy eredeti szlovák nyelvű művekről, vagy pedig magyarból, esetleg németből készített átültetésekről van-e szó. A verszetek címe s a második verszet klasszicizáló, az első s a harmadik népieskedő formája az egykorú magyar költészet nem egy darabjára emlékeztet; de azok a költemények, amelyekkel eddig összehasonlítottuk őket, nem adnak útbaigazítást, egyedül a „*Winy kulač*”-ról tudtuk megállapítani a fordítás tényét. Mivel a könyvecske többi darabjánál Wilimnek nyilvánvalóan csak a másolás szerepét tulajdoníthatjuk, joggal felvethetjük, hogy a „Szerlemdal...” esetében sem ő maga volt a fordító. Viszont ezt sem tarthatjuk kizártnak. Csak annyi bizonyos, hogy Csokonai verse az ő könyvecskéjében ugyanazt a szerepet játszotta, mint a „Stambuch”-okba szánt költemények vagy köszöntőversek: hozzátartoztak a társadalmi feladataival is számolni tudó alföldi szlovák tanító szellemi fegyvertárához.

Ami a szlovák nyelvű „*Winy kulač*” keltezési idejét illeti: — csak annyit tudunk megállapítani róla, hogy Wilim a könyvecske írásának megkezdése, 1823 és Koritar Pál 1833-ban történt megjutalmazása között, tehát a múlt század húszas éveiben, feltehetően már mezőberényi tanítóskodása idején jegyezte fel. Csaknem ugyanakkor, amikor Balogh Ferdinánd a fentebb bemutatott szöveget.

III.

Mind a kor középnemességéhez tartozó Zemplén megyei ügyvéd, mind pedig a szlovák kispolgári értelmiséghez tartozó alföldi tanító Csokonai-fordítása érdekes módon árulkodik arról, amit — kellő részletkutatások híján — ma még csak hipotézisként emlegetünk, hogy annak a provinciális népiességnek, amely a múlt század elején Magyarországon a magyar irodalom demokratikus fejlődésére oly erős erjesztő hatást gyakorolt, megvolt a maga szerepe a szlovák fejlődésben is. A vidéki nemes szórakozása s a falusi-kisvárosi rektor népművelő igyekezete: e népieskedés két arca. Az egyikben több a tudatosnak látszó művészi törekvés, a másikban a kissé pátoszos nevelő hanghordozás, az ösztönös dilettantizmus. De egyben megegyezik a kettő. Csokonaiiban a maga életformájának, szórakozásának, munkájának a példaképét látja; nyelvi szem-

pontból pedig azt a nyelvjárást érvényesíti s így a felé a norma felé halad, amelyre másfél évtized múlva Štúrček a szlovák nemzeti öntudatosodást építették.

*

Csokonai kedves ötletének, hogy a borissza emberrel *Szerелеmdalt* énekeltet — kiterjedt rokonsága van a 19. század elejének kéziratos kötetekben és ponyvanyomtatványokban. Ilyen című verseket találunk: *Reggeli könyörgés a' Szalmás üveghez* (OSzK. Oct. Hung. 1115 8/b); *Ennius panasza az üres átalag felett* (uo. 30/a); *Panasz az üress hordóhoz* (Sp. Kt. 1667. III. 176). Olvashatunk a *Szerелеmdal* nyomán készült dalt a gulyáshúsos bográcshoz (MTA R. u. i. 8° 129.), a pipához (Váci énekes gyűjtemény I. Nro 33.) és így tovább.

De vajon csakugyan Csokonaié-e az ötlet? Valószínű, hogy nem. Van ugyanis egy hasonló témájú vers a kéziratos irodalomban, amely kétségtelenül korábbi Csokonai versénél, s — az ötletet kivéve — sem versformája, sem szerkezete, sem megfogalmazása nem rokon vele. Lelőhelye Jankovics Miklós „Magyar világi énekek” című, 1789 és 1793 között összeírt gyűjteményének (OSzK Quart. Hung. 175.) 67/a lapja. Maga a vers datálva van a másolaton: „A' Nemes Pipának egy kedvellőjétül ki adott Szerelme 1793. 26^{dik} April. Szek. fejevartott.”

Jellemzésül harmadik versszakát idézzük:

Edes Ajakaival
Illeti a Számat
Hizelkedik tsokjaval,
tartok rea én is Számot,
sokszor kedvet vehetek
pihennésébülis
nyugodalmat tehetek
lelkem tsendességem is.

Hogy éppen ezt a verset ismerte-e Csokonai, azt nem dönthetjük el. De hasonló diákos versekből vehette *Szerелеmdal*ának, s több hasonló jellegű költeményének ötletét. Ő nem plagizált, (ahogy tőle sokat plagizált a diák-utókor), hanem a gyarlón megverselt mintából újat, jobbat, maradandó verset alkotott.

A kéziratos versgyűjtemények segítségével széles körben elterjedtek Csokonai versei a Tiszántúlon, Dunántúlon, a Felvidéken és Erdélyben. A rendelkezésünkre álló másolatok szövegeltérései alapján majd elkészíthetjük a másolatok családfáját, sőt megközelítő térképét is.

A Barkóczy-család hagyatékában talált magyar szövegnek és szlovák fordításának közvetlen forrását a kéziratos kötetekben nem találtuk meg. De rábukkantunk egy ponyvanyomtatványban a *Szerелеmdal*nak egy változatára, amelynek kihagyásai és szöveghibái kétségtelen kapcsolatot mutatnak ezzel a szöveggel.

A ponyvafüzet címe: „Tiz uj világi dallok.” Impresszuma a szokásos semmitmondással csak ennyit árul el: „Nyomtattatott ebben az esztendőben.” (OSzK. L. eleg. m. 744. zs. Kolligátum 26. sz.) A füzet dalai között a Szerелеmdal a harmadik. Pogány Péter megállapítása szerint ez a nyomtatvány is a váci nyomda kiadványa. (P. P. Folklór és irodalom kölcsönhatása a régi váci nyomda

működése nyomán. Irodalomtörténeti füzetek 24. sz. Akad. Kiadó Bp. 1959. 124.)

Az összehasonlítás megkönnyítésére közöljük a ponyvafüzetben olvasható teljes szöveget:

Harmadik

- Drága kincsem galambotskám,
Csikó bőros Kulatsotskám,
Érted halok, érted élek,
Száz leányért nem tserélek, (!)
2. Meg vidító Ortzátskádát,
Tsókra termett kerek szádat,
Ha a' számhoz szorithatom,
Zsuzsiét nem tsókolgatom.
3. Óh! hogy kotyog a' kebeled,
Mellyben szívemet viseled,
Be gyönyörü az ajakad,
Arany lántzra méltó nyakad.
4. Kartsu derekadon a' Váll,
Hal héj nélkül is szépen áll,
Nem úgy mint a' Mantzikáé,
Majd meg-mondom avagy kié.
5. Ha jó-kekvem tsutsorodik,
Általad meg-szaporodik,
Mikor hideg szelek vagynak,
El-veszed mérgét a fagynak.
6. Ha a' nyár melegen lankaszt,
Nékem te meg-frissited azt,
Az éjjel-is tsak meg-intsem,
Együtt hálunk úgy-é kintsem.
7. Oh ha szívünk sérelmének, (!)
Kis zálogi születnének,
Ott ütnének (!) hosszu sorral,
A' kutzóban tele borral.
8. Bár tsak a' Feleségemmel,
Téged tserélhetnélek-el,
Hogy Fiakat Leányokat,
Szülnél apróbb Kulatsokat.
9. De jaj engem ide s' tova;
Ki visz a' Sz. Mihály lova,
Szerelmed meg-emészt végre,
És te maradsz Özvegyiségre.
10. Keserves sors adjatok bort,
Lakjuk-el előre a' Tort,
A' mi menne más kütjában, (!)
Jobb megy a' magunk torkában.
11. Oh! tsókollak óh öllelek,
Még mottzanok, még lehellek,
Tested tégyed (!) hólt testemhez,
És ez Irást a' fejemhez.

12. Utas köszönts rám egy pint bort,
Itt látz fekünni egy jámbort,
Kedves élete párjával,
Tsikó bőrs kulatsával.

A kézirat és a nyomtatvány ugyanazokat a versszakokat, illetve sorokat hagyja el az eredetiből. A változatok, elírások, sőt félreértések is azonosak (*kódog* helyett *kotyog*, *Mincié* helyett *Mantzikáé*, *kutyába* helyett *kutjában*, *tegyék* helyett *tégyed* stb.). A közeli rokonság tehát kétségtelen. Megfontolandó azonban, hogy a nyomtatványnak van olyan elírása, (sajtóhibája?), amelyet a kéziratban nem találunk (szívünk sérelmének — szívünk szerelmének. Ott ütnének — Ott ülnének). Ez kétféleképpen magyarázható: a másoló tudatosan visszajavította a hibát, vagy pedig nem ennek a nyomtatványnak a szövege volt a kezében, hanem egy ezzel rokon kézirat, esetleg másik hasonló nyomtatott kiadvány. Kevesebb problémát okoz, hogy a kéziratnak vannak egyéni hibái a nyomtatványhoz képest. (*Szász leányért*; *kerék szádat*; *Elvész a Szent Mihály lova*); s hogy a *pint bor* — *pimbor* fonetikus összevonás is csak a kézíraton van. Ennyi változtatást bizvást tehetett a másoló akkor is, ha a szeme előtt volt a ponyvanyomtatvány szövege.

A „Tíz új világi dalok”-at nem tudjuk közelebről datálni. Az ugyancsak itt nyomtatott „Váci énekes gyűjtemény” már 1799-ben és 1803-ban közzölt Csokonai-verseket a szerző megjelölése nélkül. Hogy ezek a versszövegek milyen úton jutottak el Vácra, azt sem tudjuk pontosan. Nincs kizárva, hogy maga Csokonai küldött el verseiből Vácra, hiszen Máramarosi Gottlieb Antallal, a váci nyomdással kapcsolatban volt, s több kötete jelent meg Gottlieb nagyváradi fiók-műhelyében.

JEGYZETEK

- [1] Balogh Ferdinánd törléseit — mind a magyar, mind a szlovák variánsban — zárójelben közöljük.
- [2] Csokonai Vitéz Mihály összes művei. Bevezetéssel ellátva kiadták: HARSÁNYI ISTVÁN és GULYÁS JÓZSEF. Bp., é. n. Genius. I. 2. 389—92.
- [3] „Az Ódákat az 1805-i I. kiadás szerint adjuk.” I. 1. XIX.
- [4] Az összehasonlításnál a Harsányi—Gulyás-féle kiadás szövegét H—G-vel, a Barkóczy család levéltárában talált szöveget B-vel jelöljük.
- [5] Vö. SZIKLAY LÁSZLÓ, Szlovák drámaíró magyar nyelvű vígjátéka. Szegedi Ped. Főisk. Évk. 1956. 103—15.
- [6] Itt a zárójelbe tett „mojim” szót Balogh Ferdinánd nem húzta ki, hanem a javítást: „mim” ráírta az eredetire.
- [7] MIR. KÁLAL: Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. Banská Bystrica, 1924. 447. — A szöveg nyelvi magyarázatánál egy-két kérdésben Gregor Ferenc volt segítségünkre. Hálas köszönet érte!
- [8] *Litis Curator e Defensor omnium & Adversarius Singulorum in Concursu Creditum...*
- [9] KEMPELEN BÉLA, Magyar nemesi családok. I. Bp., 1911. Grill. 420. gr. BARKÓCZY JÁNOS, gr. Barkóczy Ferenc, Pest m. főispánja, fia (1798—1872).
- [10] Vö. DR. BOROVSKY SAMU, Magyarország vármegyéi és városai. Zemplén vármegye és Sátorajjáújhegy r. t. város. Bp., é. n. Apollo irodalmi társaság. 133.
- [11] KEMPELEN BÉLA i. m. X. Bp., 1931. Grill. 421.
- [12] Kedves szójáték. „Pi” magyarul: igyál.
- [13] Rk. 21. jelzéssel. 8°. 138 ceruzával, utólag megszámozott lap. A kötet-első leírásáért s a benne található cseh, illetőleg szlovák nyelvű szövegek lemásolásáért itt mondunk köszönetet Bacsa Pál békéscsabai gimnáziumi tanárnak.

- [14] Vö. ZSILINSZKY MINÁLY, Wilim János b.-csabai ev. tanító életrajza. Gyulán, 1871. 34. — SZINNYEI, XIV. 1568—9.
- [15] Vö. SZIKLAY LÁSZLÓ, A magyar szlavisztika gyermekkorából. (Az eperjesi kör szláv vonatkozásai.) A Szegei Ped. Főisk. Évk. 1958. 209—33. — Németül is: Die Anfänge der ungarischen Slawistik. (Die slawischen Beziehungen des ungarischen Vereins von Prešov.) Zeitschrift für Slawistik, 1959. IV. 5. 647—73.
- [16] „Saját anyanyelvét mindenk felett szerette s tanítványainál is legelső helyen mindig ennek megtanulását sürgette; de a mellett erősen hangsúlyozta, mily nagy előnye van az olyan embernek, aki több nyelven képes beszélni . . .” (i. m. 29—30).
- [17] Vö. SZINNYEI, II. 1047—1050. Döme Károly idézett kötetének első darabja.
- [18] Abrahám—Piós; Isák—Szárász; Sára—Dusik; Gamari—Sebjan. Az egy Szárazon kívül az alföldi szlovák lakosság körében ma is megtalálható jellegzetes családnevek.

ДВА СЛОВАЦКИХ ПЕРЕВОДА ОДНОГО СТИХОТВОРЕНИЯ ЧОКОНАИ

Л. Сиклаи—Б. Варга

Одно из самых популярных стихотворений Михая Витеза Чоконאי «Любовная песня к фляге из жеребьячей кожи». Недавно обнаружены два словацких перевода этого стихотворения, оба были созданы в двадцатые годы XIX века. Первый перевод не только потому значительнее, что сделан более тщательно, но и потому, что он является ранним поэтическим проявлением того среднесловацкого диалекта, который позднее, в сороковые годы, стал основой словацкого литературного языка. Этот перевод возник в дворянской среде на территории нынешней Восточной Словакии.

Второй перевод обнаружен в хрестоматии Яноша Вильма, учителя в городе Бекешчаба. Он написан на чешском языке словацких протестантов, в нём имеется несколько словакизмов. Популярность Чоконאי доказывает, что на этом раннем этапе национализма имела связь между прогрессивными тенденциями словацкой и венгерской литературы.

ZWEI SLOWAKISCHE ÜBERSETZUNGEN EINES GEDICHTES VON CSOKONAI

von L. SZIKLAY—B. VARGHA

Eines der beliebtesten Gedichte Csokonais ist das „Liebeslied an eine fellüberzogene Feldflasche“ (Szerelemdal s csikóbbőrös kulacsához). Unlängst sind zwei slowakische Übersetzungen dieses Gedichtes zum Vorschein gekommen, beide aus den zwanziger Jahren des vorigen Jahrhunderts. Die erste der beiden Übersetzungen ist nicht nur deshalb von grösserer Bedeutung, weil sie grössere künstlerische Sorgfalt verrät, als die zweite, sondern auch, weil sie ein frühes dichterisches Zeugnis desjenigen mittelslowakischen Dialektes darstellt, der später, in den vierziger Jahren, zur Grundlage der slowakischen literarischen Schriftsprache wurde. Diese Übersetzung entstand in einem adligen Milieu auf dem Gebiete der heutigen Ostslowakei. Die zweite Übersetzung wurde in einer Textsammlung von János Wilim, eines slowakischen Volksschullehrers in Békéscsaba gefunden. Sie benutzt die tschechische Sprache der slowakischen Protestanten und enthält mehrere Slowakismen. Die Beliebtheit Csokonais bei den Slowaken beweist, dass in dieser Periode des beginnenden Nationalismus zwischen den fortschrittlichen Tendenzen der ungarischen und der slowakischen Literatur Beziehungen bestanden.